

Володимир Великий дав Брунові якнайбільшу допомогу, як за-значає Тойнбі "Vladimir after wards gave facilities for a mission to the Pechenegs on the Great Western Bay of the Eurasian Steppe"³⁸⁾ — і своєю по-ведінкою здобув якнайбільше признання на тодішніх європейських дворах. Залишається відкритим питання, чому Бруно промовчус в сво-му листі вигляд самого Києва й околиці, через якій йому доводилось переїжджати. Причину цеї мовчанки приходиться додавати в голов-них інтенціях листа, якого Бруно присвятив головно намовам Генри-ха II наладнati добросусідські зв'язки з польським королем.

Переїзд Бруна через Київ в 1006—1007 рр. являється лише одним коротким епізодом в ранньому періоді княжої київської держави. Він щераз наглядно доказує, що Україна початку XI століття мала чи-сленні зв'язки з Європою й грава головну роль в тодішньому політич-ному укладі європейських сил.

П. Грицац

Ще про Київщину після татарського погрому

У своїй статті "Київщина після татарського погрому"¹⁾ старавсь я довести, що після татарської навали 1240-41 рр. Київ належав до держави Данила Романовича, князя галицько-волинського, за винятком, може короткого часу, коли там володів кн: Михайло чернігівський у 1240 рр.²⁾. Зокрема цікавивсь я виясненням, хто був князь Ярослав, якого воєвода, Дмитро Єйкович, правив тоді в Києві³⁾). Я старався від-кинути загальноприйняту думку, що цей Ярослав — це Ярослав Все-володович володимиро-суздальський, думку, яку піддержал і Грушев-ський, і намагався, слідом за Зубрицьким⁴⁾ і Шараневичем⁵⁾, але на новішій речовій основі виказати, що цей Ярослав — це Ярослав Інгварович, кн. луцько-межибіжський, васаль Данила⁶⁾). Тепер я хочу по-дати новий доказ, що Ярослав володимиро-суздальський не володів Києвом, ані жадною іншою південно "руською" волостю в 1240 рр., що в Володимирі суздальському про це добре знали і з тим числилися, як з загальновідомим фактом. Документ, який маю на увазі, одно-часно подасть деякий новий матеріал до істор. географії сх. Європи в ХІІІ ст.

силу, перед якою дрижала візантійська імперія. Доволі обширно ці питання висвітлює В. Г. Василевський в своїй праці "Византия и печенеги", де доказує, що лише через подрібніші студії діяльності печенізької орди можна краще відтворити зв'язки України з Візантією в Х-ому і XI-ому століттях.

³⁸⁾ Arnold J. Toynbee: A Study of History. Vol. VIII. London 1954, p. 399.

¹⁾ Розбудова Держави, 3, 1954.

²⁾ там же, ст. 23 - 5.

³⁾ там же, ст. 23.

⁴⁾ Д. Зубрицький — Ист. древняго Гал. русского княжества. Львів, 1855, III, ст. 155.

⁵⁾ І. Шараневич — Ист. Галицко-Волинской Руси. Львів, 1863. Ст. 105, 120.

⁶⁾ П. Грицац — цит. праця, ст. 23.

У своїй статті (не дуже зрештою кріпкій методологічно й фактово) про відгуки Слова про Ігоря похід у моск. літературі XIII та XIV ст. А. Соловйов звернув увагу на уривок життєпису кн. Ярослава Все-володовича, який подаю нижче:

По пілѣнении же Батыевъ великий князь Ярославъ обнови землю Сузdalскую, церкви очистивъ от трупия мертвыхъ и кости ихъ сохранивъ. Многи пришельцы утѣшили и множество людей събра; сами приходжа-ху к нему в Суждальскую землю, от славные рѣки Днѣпра и от всѣх странъ Руския земли: Галичане, Волинстини, Кияне, Черниговци, Переяславци и славни Куряне, Торопчане, Мѣняне, Мѣщижане, Смоль-и-яне, Полочане, Муромьци, Рязаньци; и вси подражаху храбrosti его и обѣщчеваху ся ему животь свой полагати за обаву християнскую⁷⁾.

З того уривка ясно видно, що:

- 1) в очах північного книжника сх. Европа ділилася на
 - а) Суздальську землю, і
 - б) Руську землю, яка протиставилася попередній,
- 2) Руська земля ділилася на “страни”, що не були під управою Ярослава Все-володовича.

Руська земля представлена, як резервуар демографічних сил, що пливуть у Суздаль, але вона політично до Ярослава не мала жадного відношення. З одного погляду на карту видно, що до Суздальської землі в цитованому тексті включено й Новгород Вел. З джерел знаємо, що Ярослав володів у тому часі Новгородом, що він тоді тісно залежав від Суєдаля, що по смерті Ярослава Новгород дістався Олександрові Ярославичеві, під час коли в самому Володимирі засів Андрій⁸⁾. Цей стан не тривав довго, але, з малими винятками, він характеристичний для XIII ст.

Тепер подивімся на список тих “стран”, на які ділилася Руська земля; вони тут названі політ. іменами їхнього населення. Ці назви наглядно вказують, про які політично-адміністративні одиниці мова. Протиставленням “стран” Руської землі — землі Суздальській дістанемо точний список областей, якими Ярослав Все-володович *не володів*: Галичина, Волинь, Кийв, Чернигів. Переяслав, Курськ, Торопець (на півн. від Смоленська), Мінськ (півд. Полоччина), Смоленськ, Полоцьк, Муром, Рязань. Я поминув Мѣщиж, бо нема ясности, як він попав у список. Соловйов здогадується, що це перекручено Вщиж на Сіверщині⁹⁾.

Таким чином дістаємо новий доказ, що володіння Ярослава Все-володовича були територіально обмежені до Суздалщини й Великого Новгороду. Нема сумніву, що якби автор його панегіричного життєпису зізнав, що Ярослав володів у Києві, він про це згадав би: він зберіг очевидний сентимент до корінних земель Київської Русі (пор. вислів “від славної ріки Дніпра”).

Ця вістка володимиро-суздальського джерела перекликається з

7) A. B. Соловйов — *New traces of the Igor tale*. Harvard Slavic Studies. I, 1954.

8) G. Vernadsky — *Mongols and Russia*. New Haven, 1953, P. 147.

9) Соловйов — цит. праця, ст. 76.

10) *The Journey to the Eastern parts of the world...* Translated... by W. W. Rockhill. London, 1900. P. 25.

даними, які зберіг для нас папський нунцій до Монголії, Іван де Пляно Карпіні. Він писав: “*в цьому часі Ярослав, вел. князь у тій гастилі Rusi, що називається Суздалъ, помер у великоханській столиці*”¹⁰). Можна говорити, що вістка “Житія Ярослава” має тільки негативне значення, бо вона, хоч заперечує всяку думку про принадлежність Києва до Ярославових володінь, не дає жадних даних, до кого саме Київ належав. Це правда; але вичислення країв, з яких складалася Руська земля, надто характеристичне: воно далеко не припадкове, а зроблене згідно з точним пляном, що без сумніву відповідав конкретним політичним факторам, відомим авторові “Житія”. Це є — географічне групування поодиноких земель. На півдні виразно бачимо окрему групу українських князівств, Галичину, Волинь, Київ, Чернігів, Переяслав, Курськ. Після неї виразно слідує верхнедніпровська (чи білоруська) група — Торопець, Мінськ, Смоленськ, Полоцьк. Треба заважити, що автор свідомо добирає свої землі до списка: “білоруська” група не починається механічно від близького Чернігову терitorіяльно Смоленська, а навпаки, від Торопця. Цікаве, що Рязанське князівство вичислене цілком окремо — а терitorіяльно від білоруської групи було відділене саме чернігівською територією.

Цей поділ, чи добір, далеко не означає, що ті всі князівстватворили якісь власні союзи, чи конфедерації. Нічого такого з джерела вичигнати не можна. Але воно вказує, що існували певні геополітичні фактори в сх. Європі ХІІІ ст., та що вони були добре знані сучасникам.

У зв’язку з вищесказаним хочу прослідити основніше вістку Карпіні про співвідношення між Данилом і Києвом у 1246 р. Хочу підкреслити, що вістки сучасника Карпіні мають велику вагу самі по собі: він усюди в описуваних краях побував особисто, був новою, нейтральною людиною в цілком новому оточенні; він занотовував вістки вповні епічно, не здаючи собі справи з їх важності для майбутнього дослідника. Тому його вістки, хоч скупі, тим цінніші для нас.

Карпіні каже, що князь Василько (Данило тоді був у дорозі до Батія) дав йому якогось “слугу” (очев. княжого урядника — тивуна), який мав дбати про його безпеку на шляху між Волинню й Києвом¹¹). Це не міг бути звичайний провідник, бо як пояснити тоді слова Карпіні, що “*завдяки тому слузі ми були забезпечені від самих русинів*”. Тут може бути тільки одне вияснення: населення простору між Володимиром волинським і Києвом було політично залежне від волинського князя. Коли Вацлав I чеський (1240-53) давав Карпіні свою ескорту, К. виразно зазначив, що ескорта мала його провести до границь Польщі¹²). Болеслав шлезький, з черги, дав йому ескорту аж до границі володінь Конрада мазовецького. Кожний князь давав, як з того видно, ескорту до границь своєї волості. те саме зробив і Василько. Карпіні вважав, що зустріч з Васильком була актом спеціяльної Божої ласки¹³), бо “*від нього ми довідалися тогніше про татарів*”¹⁴). Василь-

11) ...the Duke (Василько) sent one of his servants with us as far as Kiev... We were safe... from the Ruthenians on account of this servant...

12) там же, ст. 2.

13) там же.

14) там же.

ко зобов'язався “зробити все можливе”, щоб допомогти Карпіні досягнути татарів¹⁵⁾). Це зобов'язання Василька було однодійне й для поведінки київського тисяцького та місцевих бояр, бо вони дали Карпіні точні вказівки про дальшу дорогу, з яких К. записав цікавий деталь про різницю між европейськими і татарськими кіньми¹⁶). Очевидно, що київська адміністрація була тоді в залежних від Василька (чи Данила) людей.

З чисто політичних моментів варто підкреслити, що Василько титулується “князем Русі”¹⁷⁾, а Ярослав Всеволодович лише “князем тої гастини Русі, що називається Суздал’”¹⁸⁾). Коли Карпіні приїхав до Києва, він завважив, що це є “столицею Русі”¹⁹⁾). Все тут просте і ясне. Карпіні був сином феодального европейського суспільства, до того, дипломатичним агентом — його кожне слово має свій сенс і свою вимову. Треба додати, що, коли в поворотній дорозі, Куремса дав Карпіні власну ескорту, то вона мала відправити К. саме — до Києва...²⁰). Так два згадані джерела себе прекрасно доповнюють: “Житіс Ярослава” каже нам, хто *не* володів у Києві, а звіт Івана де Пляно Карпіні — *хто володів*...

“Розвиток народної творгості є лиши одною галуззю загального розвитку нації. Занепад одної галузі потягає за собою занепад іншої. Розвиток нації звигайно йде в різних галузях одногасно й одномірно. Після переваги розвитку в певних лиши напрямках стримувати прискорено поширювати досягнення в усіх напрямках свого життя. Під омою творчого розвитку однини і тацілого народу в сучасній добі служить національна свідомість, а назаверхнім показником цього розвитку стає передусім — задність народу свідомо, жавово і безпосередньо реагувати гінами на кожну зовнішню спробу тамувати національній поступ. Джерелом поглиблення і поширення національної свідомості служить звигайно невимушений, спонтанний, “нейнтересований” ідеалістичний гін до творчого виявлення “собе самого” і “собі властивого”. І коли “інтересовність” рушійної сили національної свідомості переважає над неумотивованим, інстинктивним прагненням нації “знайти себе” і себе гинно виявити, то національний розвиток може опинитися в замкненому колі”.

М. Вікул в “Розбудові Нації” 1934, ч. 3 - 4, стор. 76 - 77.

¹⁵⁾ там же, ст. 3.

¹⁶⁾ там же, ст. 4.

¹⁷⁾ там же, ст. 2.

¹⁸⁾ там же, ст. 25.

¹⁹⁾ там же, ст. 4 Kiev which is metropolis of Ruscia.

²⁰⁾ там же, ст. 31 ...gave us two Comans... as far as Kiev in Ruscia.